

Waitangi

Nā Patu Hōhepa, Nō Te Taitokerau

Kua tae mai he tono kia whakamāramatia atu te ingoa nei, a Waitangi.

He tini ngā Waitangi, timata mai i te Waitangi i Tokerau, tae atu ki Waitangirua i te Upoko o te Ika, me tērā Waitangi anō hoki i te taha rāwhiti o Te Wai Pounamu. Nā te āhua o te reo o Kāi Tahu i whakahuatia ai ko Waitaki. Ka pēnei anō hoki te tuinga. He Waitangi anō hoki kei te motu o Wharekauri. Ahakoa kotahi te ingoa, he rerekē ngā take taunaha.

I uia mai kia whakamāramatia atu tō Waitangi i Tokerau. I tēnei wā ko Waitangi te awa, ko Waitangi te marae, ko Waitangi te whenua, ko Waitangi te moana, ko Ngāti Rāhiri te iwi. Me kī rā he rohe rahi, he rohe whānui tēnei, atu i te pūwaha o te awa o Waitangi ki te tāheke o Haruru, te takutai moana atu i Paihia e wehea atu ana e te kāhiwi, tae noa ki te whanga o Wairoa i tua atu o te papa patupaoro. Kia mārāma mai, he moka iti noa iho a Waitangi nei i roto i te rohe o Ngāti Rāhiri, kei tuawhenua kē hoki te rahi, kei Oromāhoe, kei Pākaraka, kei Puerua.

Engari rā, ko Waitangi te ingoa rongonui i ēnei rā. Ka whakahuatia tōna ingoa, ka puia tika tonu ake i ngā hinengaro o te nuinga o

tātou, koia nei te Waitangi o He Wakaputanga o te Rangatiratanga o Nu Tireni 1835 me Te Tiriti o Waitangi 1840. Ko te whare o Poihipi me te pouhaki i te taha o te papa patupaoro te wāhi i hainatia ai te Tiriti. Kei te mōhio whānuitia tēnei. Ehara tēnei i te whenua whaimana ki a Ngāpuhi. Iti nei e mōhio ana ki te papa kei tērā taha kē o te awa o Waitangi, kei te papatupu o Te Tii, kei te taha tonu o te marae. Ko Te Tou Rangatira tōna ingoa, i nohoia ai e ngā rangatira i te wā tonu i wānanga ai rātou i te Tirīti, me haina rānei, kaua rānei. Nō te wā tata noa nei Te Tou Rangatira, te kāinga o Poihipi, te pouhaki me te papa patupaoro. Ko Waitangi hoki he ingoa nō mua mai rā anō.

Ko Rāhiri te upoko ariki i timata mai ai a Ngāpuhi. Ko Uenukukuare tana tama mātāmua, i moe i a Kareariki kia puta ko Uewhati 2, ko Maikuku, ko Tāmure, ko Ruakiwhiria. Ka noho te whānau i ētahi wā ki Whiria, kei reira nei ērā o ōna tūpuna, a Rāhiri rāua ko Whakaruru. I ētahi wā kei Waimā i Hokianga te nohoanga, kei te tino tihi o Manawakiaia te pā maioro o tō rātou tūpuna, o Uewhati 1. Koinā e mau tonu nei te ingoa mō te maunga, ko Te Pā o Uewhati. I ētahi wā kei Pouerua te whānau e noho ana, kei te ahikā me te ūkaipō o Kareariki, te whaea o Uewhati. Engari ko te kāinga e ngau nei i te ate ko Ruarangi i te pūwaha o te awa o Waitangi. Kei te takutai moana hoki e mau tonu nei tōna ātaahua ahakoa kua muia e te tini. Koia nei te nohoanga i ngā wā e ranga ana ngā momo ika i te Tai Hoenga Wahine.

Ko te ingoa nei a Waitangi i taunahatia i te wā e noho ana te whānau ki Ruarangi. Ko Maikuku te tamāhine mātāmua a Uenukukuare rāua ko Kareariki. I tana pūāwai tamāhinetanga ehara mai te āhua ātaahua, he rerehua, he tau hoki ki ngā mahi kori, haka, mōteatea, he taniwha mau rākau, ā, ki te karawhiu patu e ai ki ngā wānanga. Ka mau te rongonui ki te tini tamatoa, ka haere ki ngā kāinga me ngā pā maioro kia kore pea e kite mai, kia tauaroha mai pea rānei, nā, kia korero ai ki ngā mātua ko tērā pea hei tāne māku. He puhi ia,

e kore e āhei kia haere noa i waenga iwi. I waho atu i ngā wā e mau ai ngā tikanga whakatau manuhiri ka kitea atu i roto i ngā matua pōwhiri, ko te hine nei he kōtuku rerenga tahi. Kotahi nei te kitenga atu kua ngaro. He tini i rapu, kāhore rawa he pātanga.

Kei Whangaroa tētahi korokē māia, ko Huatakaroa tōna ingoa, ā, ko Huatakaware tētahi atu o ōna ingoa e mauria ana e ngā tātai. Ka haere mā waka mai tae noa mai ki waho tonu o Ruarangi, ka tere haere i te roma o Tokerau. I reira ka kite i ngā taniwha e tangi haere ana tētahi ki tētahi, ka ruku, ka maiangi, ka ruku anō. Ka kite atu a Huatakaroa ko ētahi i ruku, ngaro rawa atu. Ka tae a Huatakaroa ki te wāhi i ngaro atu ai, ka ruku. I tōna maiangitanga ake, kei roto i te ana nohoanga o Maikuku. Nā ngā tangi a ngā taniwha i taunahatia ai te ingoa nei, Waitangi. Ka moe a Maikuku i a Huatakaroa. Ko Ngāti Rāhiri, ko Te Uri-o-Hua (takaroa) ētahi o ngā iwi rongonui i timata mai i a rāua. Ko Te Rā, ko Ruakino, ko Torongare ētahi o ā rāua tamariki. Ka moe hoki te tamaiti nei a Torongare i a Hauhauā, te tuakana o tōna whaea, o Maikuku. He tini ā rāua tamariki, ko tētahi ko Hine-ā-maru, nāna nei a Ngāti Hine. Ka waiho rā ki konei ēnei whakamārama mō te ingoa nei, mō Waitangi.

Kupu Whakamārama

He whakamārama tēnei nā Patu Hōhepa e pā ana ki tētahi rārangi kōrero nō tērā putanga o He Muka. “Ko te kupu ‘poukā’ ko te ana kōiwi mō ngā rangatira i mua i te taenga mai o tauhiwi.

‘Ko Arekahana tōku hāona kaha’ i tangohia e Tāwhiao tētahi wāhanga i te Paipera Tapu. Ko te ‘hāona’ ko te wheua koi e mau ana ngā nanekoti ka tapahia hei pūtātara.”